

Artitgel specialisà da Fabio Costa

## Las sfidas che resultan cun construir en il spazi alpin

Puntraschigna, 1800 m s.m.: Tgi che construescha qua enconuscha curtas stads, lungs envierns e vias ch'èn l'october tuttenina ennavadas e scheladas. Nossa firma, la Costa AG, è dapi pliras generaziuns enragischada en l'Engiadin'Ota – e precis questa experientscha è noss chapital il pli impurtant.

La stagiun da construcziun principala dura en il cas ideal da l'avrigl fin mez november. Schelira tardiva e naiv tempriva n'èn naginas excepziuns, mabain realitads calculablas. Transports da material sin plazzals giud via, custs da vitgira pli auts ed uraris stretgs caracteriseschan noss mintgadi. Vitiers vegn in urden da reglas complessiv: il turissem, la protecziun da la cuntrada, la protecziun dal maletg dal lieu e la lescha davart las abitaziuns secundaras, che impossibilitescha facticamain da construir novas abitaziuns da vacanzas a Puntraschigna, pretendan in know-how local che na sa lascha betg delegar.

Ils suandants chapitels dilucideschan trais champs da tensiun da noss mintgadi: il turissem che dat a nus las incumbensas, ma a medem temp er il tact, la dumonda dal spazi d'abitar per nossas collavuraturas e noss collavuratur e las sfidas logisticas da piazzals giud via – mussadas a moda exemplarica a maun d'in project concret.

### Il turissem sco factur d'influenza sin l'economia da construcziun

L'Engiadin'Ota gauda renum mundial. Questa reputaziun porta responsabladad per nus: renovaziuns d'hotels, chalets e villas d'alta qualitat per patruns da construcziun internaziunals, edifizis da mastergn. Il turissem è la funtauna d'incumbensas la pli impurtanta da la regiun – ed a medem temp in factur limitant.

Mintga vischnanca en l'Engiadina ha atgnas leschas e prescripziuns da construcziun. Quai che vala a San Murezzan sto vegnir examinà da nov a Puntraschigna. A San Murezzan per exempel ston cranas vegnir demontadas durant l'enviern – quai che chaschuna custs correspundents. A Puntraschigna vala il fanadur e l'avust in scumond da stgavament: per betg disturbar giasts, manaschis turistics ed indigens n'èsi betg permess da stgavar e far lavurs da gronda canera durant la stagiun auta. Per consequenza vegn bajegià surtut durant la stagiun morta: cura ch'ìls blers giasts èn davent, las abitaziuns da vacanzas èn vidas ed ils hotels serrads. Sch'i n'è betg pussaivel d'observar precisamain il plan da termin, lura perd'ins spert in'entira stagiun. Tgi che na vegn betg a fin l'atun porta il project tras l'enviern – cun tut ils ristgs per material, responsabladad e liquiditad.

Dapi l'entrada en vigur da la lescha davart las abitaziuns secundaras n'èsi betg pli pussaivel da construir novas abitaziuns da vacanzas en vischnancas cun ina quota d'abitaziuns secundaras da passa 20 pertschient. Puntraschigna posseda ina procentuala cleramain pli auta. Quai mida la fatschenta: empè da bajegiar construcziuns novas classicas vegn la substanza existenta renovada e remplazzada; quai è pli pretensius – ord vista artisanala sco era planisatorica.

**Maletg:** In chavattera movibel durant sia lavur en il terren intransibel



### Procurar per abitaziuns per collavuraturas e collavuratur

Tgi che vul lavurar en l'Engiadin'Ota sto l'emprim chattar in'abitaziun. Quai para cler – n'èsi dentant daditg betg pli. Il martgà d'abitaziuns a Puntraschi-gna e conturn è tendì. Abitaziuns d'affittar disponi-blas èn stgarsas, ils pretschs èn savens lunsch sur la summa ch'in:a lavurer:a da construcziun po reali-sticamain pagar. Per nus sco firma da construcziun è quai ina gronda sfida da manaschi. Bunas personas dal fatg – miradur:as, polier:as, manischun:as da maschinas – èn tshertgadas en l'entira Svizra. En il territori da muntogna fa la recrutaziun savens naufragi betg pervi da la paja, mabain pervi da la simpla dumonda: Nua duai jau abitar? Intgins manaschis sa gidan cun agens alloschis da la firma. Quai lia bain chapital, ma stgaffescha fidadad.

Ina circumstanza allegraivla mitigescha conside-rablamain la situaziun: Bler:as da noss:as collavu-ratur:as derivan da la Valtellina vischina. Mintga damaun vegnan el:las sur il Pass dal Bernina u il Pass dal Malögia en l'Engiadina – e la saira turnan el:las puspè a chasa. Quest:as confinari:as èn in ele-ment purtant da noss persunal. El:las abitan en l'agen dachasa, enconuschan la regiun e disponan da qua-litad artisanala. Senza el:las avess bain inqual mana-schi en l'Engiadin'Ota fadia da survivor.

### L'organisaziun da plazzals giud via

In plazzal sin 2500 m s.m. è in project logistic. Mate-rial, guaffens, persunal – tut sto vegnir coordinà meglier che tar in plazzal en la val. Vias fineschan, sendas restan serradas e la natira decida il tact. Tgi che sutvalitescha quai fa naufragi betg pervia da la tecnica, mabain pervia da la planisaziun.

In exempel concret da nossa pratica: ils rempars da l'aval da la Val Zuondra. Ils rempars existents en la val laterala da Schlarigna, ch'è fitg stippa e nunacces-sibla, han per part passa 80 onns ed èn stads donne-giads fermamain pervia da differents eveniments. Per garantir la protecziun cunter aua gronda han ins stui sanar e restabilir ils rempars. La sfida ha cumenzà avant l'emprim di da lavur: Il territori ch'è exponi fermamain n'è betg accessibel, igl è impossibel da manar natiers maschinas grondas. L'entir transport da material e da personas è succedi via helicopter – en in tact precis, dependent da l'aura e senza spazi per sbagls. La cuntrafrancada dals rempars dal tor-rent è vegnida realisada cun ina lafetta da perforaziun mobila ch'era vegnida concepida aposta per lavurar cun il helicopter. Mo cun in chavattera movibel – in apparat spezial che po s'adattar sco nagin apparat convenziunal al terren spundiv intransibel – èsi stà pussaivel da spustar la crappa gronda. En cas d'u-rizis imminents han ins stui giuditgar mintga di da nov, schebain las lavurs stoppian vegnir interruttas.



**Maletg:** Lavurar en terren spundiv

### Facit: Construir en il spazi alpin sco cumpetenz

Il turissem, il spazi d'abitar, la protecziun da la cun-trada – questas trais forzas caracteriseschan noss mintgadi sco firma da construcziun en l'auta munto-gna. Ellas restrenschan, ellas portan sfidas, ellas pre-tendan dapli che utrò. Ma ellas defineschan era nus sco in manaschi che sa co construir sut relaziuns alpi-nas realas – a moda fidada e punctuala e cun respect da la cuntrada, en la quala nus lavurain e vivain.

**Autur:** Fabio Costa, mainagestiu e proprietari da la Costa AG, construcziun auta e bassa a Puntraschi-gna

Artitgel specialisà da Till Thomschke

# Construir a Tavau vul dir construir vinavant sut cundiziuns alpinas

Tavau n'è betg in lieu da construcziun sco blers auters. La vischnanca è a medem temp ina destinaziun da turissem, ina piazza da congress e da perscrutaziun, in center da sanadad ed in lieu d'abitar. Questa cumbinaziun dat a la vischnanca ina ferma dinamica economica e la renda architectonicamain pretensiusa. Tgi che construescha a Tavau na construescha betg sin terren neutral. La pendenza, la naiv, l'autozza, la cuntrada, las curtas fasas da construcziun ed il stgars furs influenzeschan mintga project.

Precis quai metta l'architectura, la planisaziun e l'economia da construcziun davant in'incumbensa particulara. I na sa tracta betg mo da construir ulteriuras abitaziuns, chombras d'hotel u surfatschas da perscrutaziun. La fascinaziun è da meglierar la qualitat grazia a la limitaziun. Construir a Tavau pretenda ina tenuta precisa e durabla che resguarda ils materials adequats e las atgnadads dal lieu.

## Dapli ch'in lieu da vacanzas

Il turissem resta ina pitga centrala da l'economia da Tavau. Hotels, abitaziuns da vacanzas, pendicularas, implants da sport ed occurrenzas grondas segireschan la creaziun da valur e las plazzas da lavur. A medem temp augmenta questa attractivitat il squitsch sin il terren e sin il spazi d'abitar. Là, nua che las activitads turisticas empermettan gronds retgavs, vegnan las emprimas abitaziuns ed il spazi d'abitar per la populaziun locala pli e pli sut pressiuin.

La vischnanca da Tavau valitescha la situaziun da las abitaziuns sco fitg tendida: Tenor las pli novas statisticas ha ella ina quota d'abitaziuns secundaras da var 58 pertschient.

La strategia communal per crear spazi d'abitar quinta fin il 2035 cun in basegn considerabel dad ulteriuras emprimas abitaziuns. Tavau sa differenziescha dentant fermamain da bleras autras destinaziuns alpinas. Cun ils instituts da perscrutaziun che s'occupan da la naiv e da lavinas, da la midada climatica, da la fisica solara e da l'intelligenza artificziala, e cun las clinicas da rehabilitaziun e l'ospital dispona Tavau d'ina piazza da perscrutaziun e da sanadad impurtanta. Perscrutad:ras, medi:as, il persunal da tgira, tecnicist:as specialisad:as, emprendist:as, il cader da la bransch da construcziun ed il persunal dal sector da servetschs e da la hotellaria dovran spazi d'abitar disponibel a moda permanenta e pajabel. La dumonda da las abitaziuns n'è perquai betg mo relevanta dal punct da vista sociopolitic. Ella cundecida, schebain Tavau funcziuna sco center da lavur, da perscrutaziun e d'economia.

## La demografia sco incumbensa da construir silenziusa

Vitiers vegn la sfida demografica ch'è main visibla ch'ils novs projects d'hotel u las infrastrukturas turisticas; ella vegn dentant ad esser precis tuttina decisiva per l'avegnir da la vischnanca. La populaziun vegn pli veglia, las chasadas vegnan pli pitschnas, famiglias giuvnas tschertgan abitaziuns pajablas ed il persunal dovra furmas d'abitar flexiblas. Uschia na sa mida betg mo la quantitat dal spazi d'abitar necessari, mabain era sia qualitat.

Dumandadas èn abitaziuns per differentas fasas da la vita, unitads cumpactas per collavuratur:as ed emprendist:as, abitaziuns favuraivlas per famiglias, abitaziuns senza obstachels per persunas pli attempadas e furmas d'abitar che promovon la cuminanza senza renunziar a la sfera privata. Per l'economia da construcziun vul quai dir che la construcziun futura n'è betg mo ina dumonda dals meters quadrat, mabain da la capaciad da s'adattar. Ils edifizis ston esser concepids per ina durada da vita pli lunga, ston esser pli flexibels e pli robusts.

## La substanza existenta daventa il pli impurtant plazza

La resposta al basegn da spazi creschent na po a Tavau betg esser primarmain in'ulteriura expansiun. La topografia, ils privels da la natira, ils spazis da protecziun e la pretensiun da conservar la cuntrada caracteristica, mettan cunfins clers. La pli impurtanta resursa è perquai la substanza existenta. Renovaziuns, reconstrucziuns identicas, auzaments, reutilisaziuns e l'activaziun da reservas attractivas en il center da Tavau vegnan a determinar l'incumbensa da construcziun dals proxims onns.

Sviluppar vinavant la part dal center vul dir dapli che mo concentrar. Dumandada è precisun: In ulteriuor plaun, in nov sochel u in'immobiglia transfurmada ston prestar dapli che render pli effizientas las surfatschas. Ils criteris decisivs èn la dimensiun, detagls robusts, bunas vias d'access, l'adattaziun a l'environ, la qualitat dals spazis avers e la moda d'integrar la vista ed il vischinadi. Gist a Tavau sa fa la qualitat architectonica savens valair en detagls discrets: il nivel da colliaziun cun la spunda, la furmaziun dal sochel, il material da la fatschada, la protecziun cunter la naiv e l'entrada cuverta.

## Gemeinde + Private

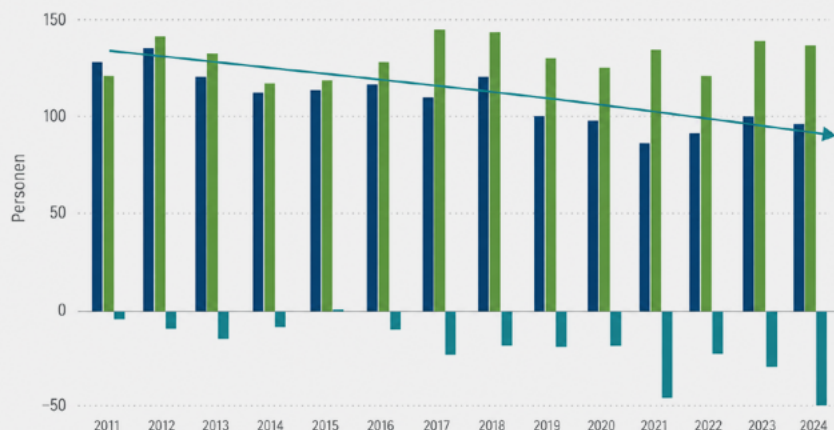
... wirken gemeinsam mit zur Bereitstellung von genügend Erstwohnraum in Davos.

- Raumplanerische Anreize
- Finanzielle Fördermittel
- Ergänzende Massnahmen
- Liegenschaftenstrategie Gemeinde
- Raumplanerische Regelungen

## Ein- und Ausstiege Arbeitsmarkt

Quelle: BFS STATENT, Pendlerstatistik, Statistik der Grenzgänger und Grenzgängerinnen, STATPOP

● 20-Jährige ● 65-Jährige ● Veränderung Fachkräftenreservoir pro Jahr



### La cultura da construcziun è ina cultura da realisaziun

Tavau posseda in'ierta architectonica multifara: la tradiziun dals Gualsers, l'architectura dals sanatoris, la moderna alpina e l'infrastructura contemporana. La finamira n'è betg da copiar quest'ierta, mabain da la chapir. Sia qualidad n'è betg caracterisada en emprima lingia da singulas furmas, mabain da principis da simpladad, clerezza constructiva, intelligenza climatica e persistenza. Per l'economia da construcziun è quai central. La cultura da construcziun na vegn betg mo creada a la maisa da disegnar. Ella cumenza sin il plaz-zal cun in mastergn precis, cun detagls adattads al material, cun la coordinaziun dals differents partenaris involvids e cun construcziuns che funcziunan decennis a la lunga. Tgi che construescha a Tavau, construescha per in clima che revelescha svelts las flaiwezzas. Ina bun'architectura ed in bun mastergn n'èn qua betg disciplinas separadas.

### Meglierar la qualidad grazia a la limitaziun

Tavau po daventar in model per il svilup da la construcziun en il spazi alpin. Betg, perquai che las incumbensas èn simplas, mabain perquai ch'igl è qua particular-main cler, per tge ch'i va en il futur: segirar la creaziun da valor turistica, crear spazi d'abitat, rinforzar la perscrutaziun e la sanadad, s'adattar a las midadas demograficas e conservar a medem temp la cuntrada sco basa dal lieu. L'avegnir da la construcziun a Tavau na vegn betg ad esser mesirabel sulettamain a basa dal dumber d'abitaziuns novas, da letgs d'hotel e da surfatschas da perscrutaziun. I vegn ad esser decisiv, sch'i reussescha da nizzegiar prudentamain il terren stgars, da pensar vinavant la substanza existenta e da garantir la qualidad architectonica a moda duraivla. Questa cumbinaziun è la vaira fermezza da la construcziun alpina. Il motto pudess esser: betg dapli, betg pli dad aut u pli grond, mabain pli precis.

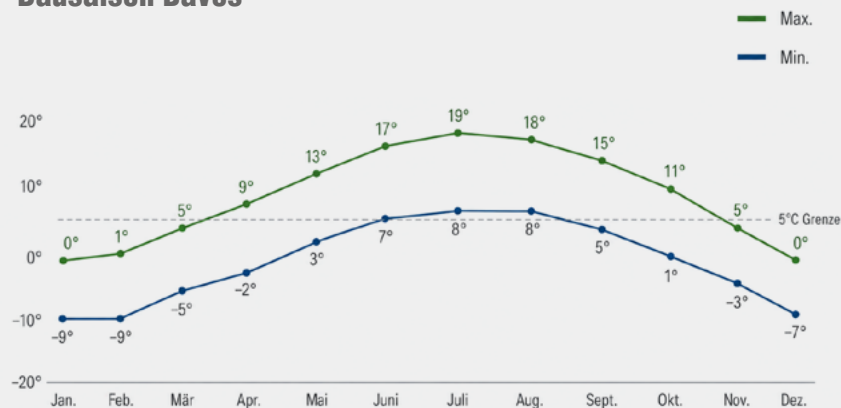
### Construir en il tact da las stagions

En il spazi alpin n'è il temp da construcziun betg ina posiziun abstracta en il program da terminis. Ella è ina dira cundiziun da basa. La pausa d'enviern marchescha ils process, ils custs, la planisaziun dal persunal e la logistica sin blers plazzals. Quai che n'è betg vegni preparà, protegi u ventschi avant ils 15 da december, paussa fin suenter Pasca. Pir lura cumenza la stagion da construcziun puspè da nov.

Per Tavau vul quai dir: Igl è impurtant da coordinar pli baud e da maniera pli stretga la planisaziun e l'execuziun. La prefabricaziun, etappas da construcziun precisas, detagls resistents a l'aura, plans da terminis realistics e decisziuns cleras avant l'entschatta da la construcziun daventan adina pli impurtants. La pausa d'enviern n'è dentant betg mo in obstachel. Ella oblighescha d'avair disciplina e renda visibel tge projects ch'èn preparads bain e tgenins betg.

Gist a Tavau ston ils edifizis esser robusts ed a medem temp adattabels. Elements da construcziun grevs, lain, crap, betun, atschal e cumponentas reutilisablas n'èn betg opposiziuns ideologicas, mabain utensils. Decisiv è d'impunder quels endretg ed en il dretg lieu. Elements robusts, là nua ch'il clima e la topografia pretendan quai; materials levs e flexibels, nua che adattaziuns posteriuras duain restar pussaivlas.

## Bausaison Davos



Kältetage: 188  
Frosttage: 186  
Eistage: 54

Eistag = Maximale Lufttemperatur < 0°C  
= Dauerfrost!

Hitzetage: 0  
Sommertage: 6  
Tropennächte: 0

Sommertage = Minimale Lufttemperatur 25°C

**Autur:** Till Thomschke, manader da l'uffizi da construcziun auta ed architect communal da la vischnanca da Tavau  
[www.gemeindedavos.ch](http://www.gemeindedavos.ch)

Artitgel spezialisà da prof. Daniel A. Walser

# Viver en il Grischun oz: tendenzas e midadas



**Maletg: Vrin** Il vitg da Vrin ha in'atgna chasa da scola. L'onn 1996 han ins construi ina halla polivalenta. Oz è la scola serrada e l'edifizi vegn duvrà per auters intents. Sco en blers auters vitgs vivan er a Vrin memia paucs uffants per pudair garantir in manaschi da scola. Adina damain famiglias vivan qua. (Fotografia: Daniel A. Walser)

**Il chantun Grischun sa chatta en in process da transfurmaziun intensiv. L'activitad da construcziun sa differenziescha fermamain tut tenor sch'ella ha lieu en la Val dal Rain, en centers turistics u en valladas perifericas. Per las interpresas signifitgan questas differenzas grondas sfidas.**

Il basegn da chasas da scola è in bun indicatur per mussar, nua che la populaziun indigena abitescha. Fin l'entschatta dals onns 2000 han ins construi en l'entir chantun Grischun chasas da scola, er en vischnancas perifericas pli pitschnas. Il basegn era immens. Uschia ha per exempel l'architect Andres Liesch pudì eriger tranter il 1956 fin sia mort il 1990 passa 37 edifizis da scola en l'entir chantun. Il Grischun è vegnì renovà fermamain ed è sa sviluppà er en vischnancas perifericas pli pitschnas. Da quel temp eri attractiv d'abitar en quels lieus.

#### **Exodus en las valladas**

Quest basegn d'infrastructura n'è ozendi betg pli avant maun en las vischnancas perifericas pli pitschnas. Uschia ha per exempel la vischnanca da Vrin erigi anc il 1996 ina halla polivalenta per amplifitgar sia scola. Oz è la scola serrada e vegn duvrada per auters intents. En il vitg vivan bler pli paucas famiglias cun uffants che pli baud. L'infrastructura da scola vegn concentrada en las vischnancas da center localas sco per exempel a Vella.

**Maletg:** L'architectura e la planisaziun urbanistica s'occupan da dapli che sulettamain da simpels custs e meters quadrats. La pli-valur sa mussa en la diversitad da las furmas d'abitar purschidas ed en l'expressiun architectonica. Ella ha la finamira da stgaffir in lieu specific che vegn effectivamain duvrà ed acceptà e dispona d'in caracter bain defini. Complex d'abitar «Quatter stagiuns» da Bearth & Deplazes Architekten, Cuira, 2020. (Fotografia: Daniel A. Walser)





Questa concentraziun en centers pli pitschens e pli gronds reflectescha bain l'infrastructura d'abitat necessaria per la populaziun indigena. Las scolas serradas en vitgs pli pitschens sco Vrin, Lavin u blers auters lieus mussan il spustament dals centers da viver e dals lieus d'abitat da famiglias en centers pli gronds. Quest fenomen social chatt'ins en l'entir chantun Grischun.

#### Centers turistics cun caracter stagional

En centers turistics è il spazi d'abitat per indigenas ed indigens savens fitg char e l'activitad da construcziun influenzada fermamain dal turissem. La populaziun indigena va a star en vischnancas vischinas in pau pli favuraivlas, percenter main centralas. Il spazi d'abitat pajabel vegn adina pli stgars e per la glieud indigena vegn bajegià adina pli pauc. En pli èsi scumandà da bajegiar durant la stagiun auta en las vischnancas turisticas centralas. En las autezzas èsi ultra da quai pussaivel da construir mo a moda restrenschiada durant l'enviern. Per consequenza datti grondas fluctuaziuns stagionalas, quai ch'è ina sfida per il personal ed ils utensils necessaris.

**Maletg: Cuira** I vegn construi massa, surtut en la Val dal Rain tranter Tusaun e Fläsch. A Kleinbruggen, ina part da la citad da Cuira, è sa furmà in nov quartier. Grazia ad ina concorrenza d'architectura è vegni sviluppà qua in project persistent che na dat betg mo in'identitad al quartier, mabain che stgaffescha er in nov center per lung da l'axa da traffic principala. Uschia è sa furmada ina zona d'abitat fitg populada cun butias ed ustarias che gida da vivifitgar il quartier ed al dat a medem temp in'identitad. (Fotografia: Daniel A. Walser)

#### Creschientscha en ils centers

Centers pli gronds sco la Val dal Rain da Cuira han percenter dapi onns da vegnir a frida cun in augment cuntinuand da spazi d'abitat e d'infrastructura. Ils ultims 30 onns è Cuira creschi annualmain en media per 150 fin 400 abitant:as ad onn. Quest augment na maina betg mo a dapli spazi d'abitat. Era spazi da scola supplementar è necessari; plinavant sto l'entira infrastructura vegnir adattada a la populaziun creschenta. Quai maina stringentamain ad ina concentraziun lucrativa da l'activitad da construcziun en la Val dal Rain da Tusaun fin Fläsch. Entant èsi qua pussaivel quasi l'entir onn da bajegiar, quai che correspunda a la media svizra.

### L'importanza da la qualidad architectonica e da la diversidad da las furmas d'abitar

En l'architectura na poi dentant betg mo ir per il dumber d'abitaziuns ch'èn vegnidas construidas da nov. Interessant èsi en quest connex era da dar in sguard sin la qualidad architectonica ed urbanistica. Las abitaziuns construidas da nov han per il pli in standard funcziunal e raschunaivel ed èn vegnidas realisadas tecnicamain a moda correspudenta. Quai che manca in pau è la pretensiun architectonica ed urbanistica da crear lieus reals u edifizis extraordinaris. En il focus da l'activitad da construcziun stat per il solit pli u main la famiglia classica. Questas abitaziuns n'èn bain betg malas, però era betg spezialmain innovativas. Qua pudess ins far dapli per era satisfar a la pretensiun da novas furmas d'abitar. I mancan per exempel adina dapli abitaziuns per las studentas ed ils students da la Scola auta spezialisada dal Grischun u da la Scola auta da pedagogia dal Grischun. Era vegnan strusch erigidas novas abitaziuns da cooperativas. Qua datti anc bler potenzial, era per investuras ed investurs.

Sco soluziun da sustegn en quest connex pudess ins realisar dapli concorrenzas d'architectura e da la construcziun urbana. Quai contribuiss ad in schlargiament dal segment da purschida ed augmentass la diversidad. I dat er in martgà respectiv, ma quel vegn actualmain strusch servì.

**Autor:** prof. Daniel A. Walser, architect (Davart l'autur: Prof. Daniel A. Walser è architect diplomà ed instruescha a la Scola auta spezialisada dal Grischun teoria d'architectura, cultura da construcziun ed istorgia d'architectura. El perscrutescha en il sectur da l'architectura alpina ed è fermamain engaschà per ina generaziun pli giuvna d'architectas e d'architects en il Grischun ed a l'exteriur vischin.)



**Maletg:** Architectura e planisaziun urbanistica intelligenta sco plivalur: Il complex d'abitar «Böschengut» a Cuira, projectà da Men Duri Arquint (2020), creescha spazis individuals, en ils quals las abitantas ed ils abitants na vegnan betg disturbads dals vischins, malgrà ch'i sa tracta d'in complex cumpact. (Fotografia: Daniel A. Walser)